

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

В. І. Борейко
кандидат економічних наук,
докторант Національного університету
водного господарства та природокористування
(м. Рівне)

УДК 338.24:338.43 (477)

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто роль сільського господарства в забезпеченні розвитку національної економіки. Показано, що, при державній підтримці аграрного сектора, він зможе збільшити обсяги виробництва і експорту продукції та створити додаткові робочі місця. Це сприятиме подоланню наслідків кризи та відновленню економічного зростання в країні.

В статье рассмотрена роль сельского хозяйства в обеспечении развития национальной экономики. Показано, что при государственной поддержке аграрного сектора он сможет увеличить объемы производства и экспорта продукции и создать дополнительные рабочие места. Это будет способствовать преодолению последствий кризиса и возобновлению экономического роста в стране.

In the article the role of agriculture in providing of development of national economy is considered. It is shown, that, at state support of agrarian sector, he will be able to multiply production volumes and export of products and to create additional workplaces. It will be instrumental in overcoming of consequences of crisis and renewal of the economy growing in a country.

Фінансова криза 2008–2009 років “відкинула” вітчизняну економіку на кілька років назад, чим ще більше поглибила відставання України від промислово розвинутих країн світу. Тому виникає необхідність проаналізувати динаміку розвитку окремих галузей національного господарства як в умовах економічного піднесення, так і в кризовий період, з тим щоб віднайти шляхи відновлення економічного зростання в Україні.

У наукових публікаціях вчені до факторів, які сприяють економічному розвитку країни, поряд з пріоритетним фінансуванням науки і впровадженням інновацій, підвищенням конкурентоспроможності вітчизняної продукції та стимулюванням

© Борейко В. І., 2010.

експорту відносять розвиток сільськогосподарського виробництва. З даного питання слід виділити роботи: В. М. Гейця, М. Я. Дем'яненка, М. В. Зубця, С. М. Кваші, М. Й. Маліка, Ю. Ф. Мельника, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука.

Наприклад, В. С. Кваша відмічає: “В умовах песимістичних очікувань розвитку національної економіки у найближчій перспективі завершило 2008 рік сільське господарство України, яке у цьому році виглядало певним островом благополуччя” [1, с. 5].

В. М. Геєць, розглядаючи шляхи відродження вітчизняної економіки, зазначає: “Тому уряд, крім переговорів та обіцянок підтримати металургію як основну галузь, що дає експортну виручку, сьогодні має здійснити переорієнтацію на підтримку аграрної сфери, а також харчової промисловості, оскільки надалі ці види діяльності можуть стати основною прибутковою статтею експорту та джерелом експортної виручки, що в результаті визначатиме і курс національної валюти” [2, с. 21].

Однак, маючи багаті земельні ресурси, Україна не забезпечує їх ефективне використання для вироблення аграрної продукції з тим щоб наситити вітчизняний продовольчий ринок власними продуктами, створити додаткові робочі місця та зайняти провідну позицію на міжнародному ринку сільськогосподарських товарів. Саме тому в даній статті розглядаються шляхи підвищення ролі сільськогосподарського комплексу країни у забезпеченні економічного зростання країни.

Виходячи із зазначеного, метою роботи є дослідження ролі сільськогосподарського комплексу країни у подоланні наслідків кризи та відновленні економічного зростання країни.

Відповідно до визначеної мети в статті вирішуються такі завдання:

— досліджено діяльність сільського господарства та його галузей в умовах економічного зростання країни протягом 2000–2007 років та під час економічної кризи у 2008–2009 роках;

— оцінено можливості аграрного сектора національного господарства до нарощування виробництва та сприяння економічному зростанню України;

— запропоновано заходи із стимулювання розвитку аграрної галузі.

Економічне зростання в Україні у 2000–2007 роках переважно забезпечували промисловий та будівельний комплекси, відповідно 10,3 та 7,6 % в середньому щорічно, тоді як у сільському господарстві цей показник становив 3,3 %. Однак в умовах кризи ці галузі виявилися нестійкими до економічних потрясінь. Так у 2008 році спад обсягів виробництва продукції порівняно з попереднім роком у промисловості склав 3,1 %, будівництві — 15,8 %. Водночас сільське господарство в 2008 році забезпечило приріст виробленої продукції на 17,1 % [3].

У 2009 році, в умовах поглиблення економічної кризи, порівняно з попереднім роком спад виробництва валової доданої вартості у будівництві склав 48,3, переробній промисловості — 26,0 %, добувній промисловості — 10,7 %, тоді як навіть в цих умовах аграрний комплекс країни збільшив виробництво валової доданої вартості на 0,2 % [4].

Отже, сільське господарство виявилось значно стійкішим в умовах кризи, ніж інші галузі, а тому необхідно ефективно використати його можливості для відновлення економічного зростання в Україні.

Загальновідомо що Україна володіє найкращими в світі умовами для ведення аграрного виробництва. Однак вона значно поступається багатьом зарубіжним країнам за продуктивністю праці в цій галузі. Крім того, за останні дев'ятнадцять років ситуація в сільському господарстві значно погіршилася. Так у 2009 році індекс виробництва продукції сільського господарства порівняно з 1990 роком склав всього 71,4 % (табл. 1).

Таблиця 1¹

**Індекси продукції сільського господарства,
% до 1990 року**

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Валова продукція	53,4	58,8	59,5	53,0	63,4	63,5	65,1	60,9	71,3	71,4
Продукція рослинництва	65,5	73,7	72,3	61,8	83,6	81,1	82,5	74,7	97,5	97,7
Продукція тваринництва	43,3	46,3	48,8	45,6	46,5	48,7	50,4	49,2	49,3	49,4

При цьому, якщо за останнє десятиріччя, не зважаючи на спади у 2002, 2003, 2005 та 2007 роках, індекс продукції рослинництва порівняно з 1990 роком зріс з 65,5 % у 2000 році до 97,7 % — у 2009 році, то індекс продукції тваринництва за цей період зріс всього на 6 відсоткових пункти, з 43,3 % до 49,4 % і не перевищував 50 % від показника 1990 року.

Спад виробництва тваринницької продукції порівняно з 1990 роком, в першу чергу, зумовлений її збитковістю. Так протягом 2000 — 2008 років вирощування ВРХ на м'ясо приносило сільськогосподарським виробникам в середньому 34,5 %, овець та кіз — 36,8, свиней — 15,3, птиці — 1,5 % збитків щорічно. Водночас за аналізований період у більшості років також збитковим для аграріїв було виробництво молока, а в середньому за дев'ять років його виробники отримали тільки 1,6 % прибутку (табл. 2).

Таблиця 2²

Рівень рентабельності основних видів продукції сільського господарства, %

Види сільськогосподарської продукції	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Сер. з ач.
Зерно	64,8	43,3	19,3	45,8	20,1	3,1	7,4	28,7	16,4	27,7
Олійні культури	52,2	68,7	77,9	64,3	45,2	24,3	20,7	79,5	18,4	50,1
Цукрові буряки	6,1	1,5	-8,6	6,2	-0,8	4,8	11,1	-11,1	7,1	1,8
Овочі	-1,7	-0,8	8,9	30,9	-5,0	16,1	14,8	14,1	11,1	9,8
Картопля	14,0	11,4	24,2	33,5	-0,7	17,8	56,2	24,7	7,9	21,0
Молоко	-6,0	-0,8	-13,8	9,9	-0,4	12,2	-3,7	13,8	4,1	1,7
ВРХ на м'ясо	-42,3	-21,4	-40,5	-44,3	-33,8	-25,0	-38,4	-41,0	-24,1	-34,5
Свині на м'ясо	-44,3	-7,2	-16,9	-33,0	-14,4	14,9	-9,2	-27,6	0,3	-15,3
Вівці та кози на м'ясо	-46,4	-24,9	-26,7	-37,8	-44,3	-32,1	-34,3	-46,4	-38,6	-36,8
Птиця на м'ясо	-33,2	-1,7	-1,1	11,0	3,8	24,9	12,1	-19,0	-11,3	-1,6

Крім того, протягом 2000–2008 років низькорентабельним для сільськогосподарських підприємств було вирощування цукрових буряків — в середньому 1,8 % щорічно.

В окремі роки збитковим для них було також вирощування овочів. З 2005 року овочівництво є прибутковим для аграріїв, хоча рентабельність його ведення постійно знижується.

Збитковість виробництва тваринницької продукції спричинила зменшення

¹ Табл. 1 складено за даними [3, с. 149; 4].

² Табл. 2 складено за даними [3, с. 155].

поголов'я худоби та птиці в Україні. Так, порівняно з 1990 роком, у 2008 році поголів'я ВРХ складало — 20,6, свиней — 33,6, овець та кіз — 20,5, птиці — 72,2 %. При цьому з 2000 року в умовах економічного зростання тільки поголів'я птиці зросло, а поголів'я ВРХ, свиней, овець та кіз продовжувало зменшуватися (табл. 3).

Таблиця 3³

Поголів'я худоби та птиці у 1990-2008 роках

Види	Роки										
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ВРХ, тис. голів	24623	17557	9424	9421	9108	7712	6903	6514	6175	5491	5079
Свині, тис. голів	19427	13144	7652	8370	9204	7322	6466	7053	8055	7020	6526
Вівці та кози, тис. голів	8415	4099	1875	1965	1984	1859	1755	1630	1617	1679	1727
Птиця, млн. голів	246,1	149,8	123,7	136,8	147,4	142,4	152,8	162,0	166,5	169,3	177,6

Тому забезпечення в умовах фінансової кризи зростання виробництва сільськогосподарської продукції слід розглядати як подвиг аграріїв.

Водночас для реалізації вкладу сільськогосподарського комплексу у відновлення економічного зростання в Україні необхідно забезпечити досягнення ним показників 1990 року та в подальшому підвищувати продуктивність праці в галузі до показників, які характерні для економічно розвинутих країнах світу.

При тому, що вітчизняні аграрники виявилися найбільш стійкими до економічних потрясінь та використовують найкращі в світі ґрунти, за продуктивністю ведення сільськогосподарського виробництва Україна значно поступається провідним країнам Європи.

Так за урожайністю зернових та зернобобових культур Україна поступається передовим країнам Європи в 2,7 раза, цукрових буряків — 2,5 раза, ріпаку — 2,1 раза, овочів та баштанних культур — 1,7 раза, соняшнику — 1,5 раза, картоплі — 3,1 раза, плодів, ягід та винограду — 2,2 раза. Водночас в Європі ВРХ та свині дають вдвічі більший середньодобовий приріст, ніж в Україні, а корови в 1,7 раза більше молока (табл. 4).

Таблиця 4⁴

Продуктивність сільськогосподарського виробництва в Україні та країнах Європи

Продуктивність виробництва сільськогосподарської продукції	Україна (сер. зн. 2005–2007 рр.)	Передові країни Європи	Різниця, разів
Зернові та зернобобові культури, <i>ц/га</i>	24,7	66,7	2,7
Цукрові буряки, <i>ц/га</i>	276,0	690	2,5
Соняшник, <i>ц/га</i>	12,9	19,4	1,5
Ріпак, <i>ц/га</i>	14,5	30,4	2,1
Картопля, <i>ц/га</i>	131,0	406,1	3,1
Овочі та баштанні культури, <i>ц/га</i>	148,3	252,1	1,7
Плоди, ягоди та виноград, <i>ц/га</i>	54,8	120,6	2,2
Удій молока від корови, <i>кг</i>	3601	6482	1,8
Середньодобовий приріст ВРХ, <i>г</i>	403	806	2
Середньодобовий приріст свиней, <i>г</i>	294	588	2

³ Табл. 3 складено за даними [3, с. 180].

⁴ Табл. 4 складено за даними [5, с. 13].

В середньому за продуктивністю виробництва продукції рослинництва Україна поступається передовим країнам Європи в 2,5 раза, тваринництва — 2 раза, а разом у 2,3 раза. Отже, якби Україна змогла забезпечити продуктивність аграрного виробництва, яка досягнута в європейських країнах, частка сільськогосподарської продукції в національній економіці зростає в 2008 році з 7,8 % [3, с. 145] до 17,9 %, або на 10 відсоткових пунктів.

У результаті, з врахуванням збільшення обсягів виробництва, галузями, які переробляють сільськогосподарську продукцію, Україна навіть у 2009 році змогла б уникнути економічного спаду.

При цьому більшу частину додатково виробленої аграрної продукції Україна могла б експортувати або використати для витіснення з вітчизняного ринку імпортованих продовольчих товарів.

Водночас збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, необхідність її переробки та транспортування дозволило б створити додаткові робочі місця та збільшити частку зайнятого населення України у сільському господарстві з нинішніх 16 % [3, с. 364] до 20–25 %.

Проте для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції необхідно забезпечити державну підтримку аграрного сектора.

Виходячи із зазначеного, для реалізації ролі сільського господарства у відновленні економічного зростання Україні необхідно впровадити заходи для стимулювання аграрного виробництва, які повинні включати:

- фінансову підтримку аграрних товаровиробників;
- захист національного ринку від неконтрольованого та демпінгового імпорту продовольчих товарів;
- впровадження в аграрний сектор інноваційних технологій.

Протягом 2000–2007 років держава постійно нарощувала обсяги фінансової підтримки сільському господарству, що сприяло його досить стабільній роботі. Однак у 2008–2009 роках частка державної фінансової підтримки у продукції аграріїв зменшилася до 3,8 % (табл. 5), що негативно скажется на економіці України в майбутньому.

Тому для стимулювання розвитку аграрного сектора та забезпечення його безбитковості державну фінансову підтримку селу необхідно збільшити до 10–12 % від обсягу виробленої ним продукції.

Таблиця 5⁵**Державна фінансова підтримка сільського господарства**

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Продукція сільського господарства в номінальних цінах, млрд. грн.	55,1	64,4	64,7	62,4	83,9	92,6	105,9	115,5	165,4	186,1
Державна фінансова підтримка, млн. грн.	2479	3301	4817	6374	6749	9984	12409	13598	13750	7047# ⁶
Частка державної фінансової підтримки у продукції сільського господарства, %	4,5	5,1	7,4	10,2	8,0	10,8	11,7	11,8	8,3	3,8

⁵ Табл. 5 складено за даними [3, с. 74, 146; 6; 7, с. 4].

⁶ # - план.

На сьогодні середньозважена ставка імпортного мита в ЄС становить 17 відсотків, а в окремих країнах ще вище: Норвегії — 123,7%, Румунії — 98,6%, Польщі — 62,5 %, тоді як в Україні — 11,7 % [7, с. 7]. В результаті нині в Україні спостерігається засилля імпортних товарів, і тому нашій державі потрібно підвищити ставку ввізного мита принаймні до показників Польщі.

Основні засоби у сільському господарстві зношені на 50 % [3, с. 97], тому їх оновлення вимагає значних інноваційних вкладень. Для цього державі необхідно передбачити стимулювання установ та підприємств, які розробляють та впроваджують нову сільськогосподарську техніку і технології.

Висновки. Сільське господарство може відіграти значну роль у відновленні економічного зростання в Україні, але для цього держава повинна забезпечити адекватну фінансову підтримку аграріїв, протекціоністський захист вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та стимулювання впровадження нової техніки і технологій в аграрній галузі.

Для реалізації запропонованих заходів необхідно дослідити можливість впровадження протекціоністських заходів після вступу України до СОТ.

Список використаних джерел

1. *Кваша, С. М.* Вплив світової фінансової кризи на розвиток аграрного сектору вітчизняної економіки [Текст] / С. М. Кваша // Економіка АПК. — 2009. — № 5. — С. 3–9.
2. *Геєць, В.* Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи [Текст] / В. Геєць // Економіка України. — 2009. — № 2. — С. 8–23.
3. Статистичний щорічник України за 2008 рік [Текст, Табл.]. — К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2009. — 566 с.
4. [Електронний ресурс] Офіційний сайт Міністерства економіки України. — Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publih/article?art_id=78198.
5. *Шпичак, О. М.* Економічні проблеми виробництва біопалива та продовольча безпека України [Текст] / О. М. Шпичак // Економіка АПК. — 2009. — № 8. — С. 11–19.
6. Інфляція 2009, рівень інфляції 2009, індекс інфляції за 2009 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.creditdeposit.com.ua/inflation/2009/all>.
7. *Дем'яненко, М. Я.* Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва [Текст] / М. Я. Дем'яненко, Ф. В. Іваніна // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 3–9.

Рекомендовано до друку кафедрою фінансів та економіки природокористування
Національного університету водного господарства та природокористування
(протокол № 13 від 22 березня 2010 року)

Надійшла до редакції 18.04.2010

